

اثربخشی درمان شناختی- رفتاری بر انعطاف پذیری روانشناختی و اضطراب سلامت در بیماران مبتلا به استرس پس از سانحه

علی صیادی: کارشناسی ارشد، گروه روانشناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
نازنین حقیقت بیان: دکتری تخصصی، گروه روانشناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (* نویسنده مسئول)
nazanin_haghighatbayan@yahoo.com
عاطفه بیدختی: دکتری تخصصی، گروه روانشناسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس الزهراء، سمنان، ایران.
امیر محسنی ماهانی: کارشناسی ارشد، گروه روانشناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
پویا سمعیان: کارشناسی ارشد، گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه شهید مدنی تبریز، تبریز، ایران.
کامران پورمحمدقوچانی: دکتری تخصصی، گروه روانشناسی، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.

چکیده

کلیدواژه‌ها

انعطاف‌پذیری روانشناختی،
اضطراب سلامت،
اختلال پس از سانحه،
درمان شناختی-رفتاری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲

تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲

زمینه و هدف: PTSD از جمله اختلالات مزمن و ناتوان‌کننده روان‌پزشکی است که براساس پنج‌مین راهنمای آماری و تشخیصی اختلالات روانی جزء مجموعه تشخیصی اختلالات وابسته به استرس است که می‌تواند پس از مواجهه با یک رویداد آسیب‌زا ایجاد شود. هدف مطالعه حاضر مقایسه اثربخشی درمان شناختی رفتاری بر انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت در افراد مبتلا به اختلال استرس پس از سانحه بود.

روش کار: این مطالعه از نوع نیمه‌آزمایشی با دو گروه آزمایشی و یک گروه کنترل بود که با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پی‌گیری انجام شد. جامعه آماری شامل بزرگسالان ۱۸ تا ۴۰ سال دارای اختلال پس از سانحه مراجعه‌کننده به مراکز روانشناختی شهر تهران در سال ۱۴۰۳ بود. حجم نمونه ۳۰ نفر بود که به صورت هدفمند انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و یک گروه کنترل (در هر گروه ۱۵ نفر) تقسیم شدند. گروه آزمایش درمان شناختی رفتاری را طی ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای دریافت کردند، در حالی که گروه کنترل مداخله‌ای دریافت نکرد. برای گردآوری اطلاعات از پرسش‌نامه انعطاف‌پذیری روانشناختی و پرسش‌نامه اضطراب سلامت استفاده شد. داده‌ها با استفاده از آنالیز واریانس دوطرفه با اندازه‌گیری‌های مکرر تجزیه و تحلیل شدند. **یافته‌ها:** نتایج مطالعه حاکی از تأثیر روش درمان شناختی رفتاری بر ابعاد انعطاف‌پذیری روانشناختی و اضطراب سلامت بزرگسالان دارای اختلال PTSD بود ($P < 0.001$).

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج، متخصصین فعال در حوزه اختلال پس از سانحه می‌توانند در درمان این افراد استفاده از روش شناختی رفتاری در کنار سایر درمان‌ها مدنظر قرار دهند.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

شیوه استناد به این مقاله:

Sayadi A, Haghighat-Bayan N, Bidokhti A, Mohseni-Mahani A, Samian P, Pourmohammad-Ghochani K. The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Therapy on Psychological Flexibility and Health Anxiety in Patients with Post-Traumatic Stress Disorder. Razi J Med Sci. 2024(02 Dec);31.82.

Copyright: ©2024 The Author(s); Published by Iran University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.en>).

*انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC-SA 4.0 صورت گرفته است.

The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Therapy on Psychological Flexibility and Health Anxiety in Patients with Post-Traumatic Stress Disorder

Ali Sayadi: Master's Degree, Department of Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Nazanin Haghighat-Bayan: PhD, Department of Psychology, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (* Corresponding author) nazanin_haghighatbayan@yahoo.com

Atefeh Bidokhti: PhD, Department of Psychology, Farhangian University, Al-Zahra Campus, Semnan, Iran.

Amir Mohseni-Mahani: Master's Degree, Department of Psychology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Pooya Samian: Master's Degree, Department of Curriculum Planning, Shahid Madani University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Kamran Pourmohammad-Ghochani: PhD, Department of Psychology, Kish International Branch, Islamic Azad University, Kish Island, Iran.

Abstract

Background & Aims: Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) is a chronic and debilitating psychiatric condition classified under stress-related disorders in the fifth edition of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). It can develop following exposure to a traumatic event. Although the presence of anxiety in the current state of human life is somewhat favorable and creates positive and beneficial effects in advancing people's life goals. However, increasing the duration and intensity of anxiety may damage the person's normal functioning and threaten the person's mental health. Cognitive flexibility can be seen as the skill and ability to choose between two topics or two different thoughts at the same time, and the meaning of cognitive flexibility is the ability to differentiate and change cognitive strategies based on changes in environmental feedback that require planning. It is an organized search and the ability to use environmental feedback to change cognitive cues. Cognitive flexibility is the ability of people to adjust the cognitive process to face new and unpredictable situations. Cognitive flexibility is also defined as a person's ability to inhibit a dominant but ineffective and inappropriate response and the ability to reach alternative responses that are more distant, so it is thought to include two sub-branches of inhibiting irrelevant items and transferring attention and focus to the assignment or mental intentions are different. Preliminary studies have shown that people with underlying diseases are at a higher risk of developing complications and mortality due to the disease; this can be a cause of anxiety for such people. Stress and anxiety caused by accidents can weaken the body's immune system and make it vulnerable to diseases. Because the inherent function of anxiety is to protect people from life-threatening factors, in the event of the emergence of life-threatening diseases, health-related concerns may appear in the form of anxiety states. This study aimed to compare the effectiveness of cognitive-behavioral therapy (CBT) on psychological flexibility and health anxiety in individuals with PTSD.

Methods: This semi-experimental study involved two experimental groups and one control group, utilizing a pre-test, post-test, and follow-up design. The statistical population included adults aged 18 to 40 years diagnosed with PTSD who referred to psychological centers in Tehran in 2024. A sample of 30 individuals was selected purposively and randomly assigned to two experimental groups and one control group (15 participants in each group). The experimental groups underwent eight 90-minute sessions of CBT, while the control group received no intervention. Data were collected using the Psychological Flexibility Questionnaire and the Health Anxiety Questionnaire. Repeated measures ANOVA was used for data analysis.

Results: Psychological flexibility means a person's ability to accept negative thoughts and emotions and use adaptive strategies to manage stress. This feature is severely impaired in PTSD patients, as they tend to avoid stressful stimuli and use maladaptive mechanisms such as thought suppression. Cognitive-behavioral therapy (CBT) helps to increase psychological flexibility to change negative beliefs and strengthen acceptance. Studies have shown that CBT

Keywords

Psychological Flexibility,
Health Anxiety,
Post-Traumatic Stress
Disorder,
Cognitive-Behavioral
Therapy

Received: 22/06/2024

Published: 02/12/2024

can significantly reduce PTSD symptoms and replace dysfunctional ones with more flexible thought patterns. Health anxiety is one of the common consequences of PTSD, which can severely reduce the quality of life of patients. Patients with health anxiety often misinterpret minor physical symptoms as signs of serious diseases. CBT helps reduce this anxiety by modifying dysfunctional thoughts and providing stress management skills. In particular, techniques such as cognitive restructuring and confronting anxiety-provoking thoughts in CBT enable patients to have more rational interpretations of physical symptoms. For example, a study conducted by Abramowitz et al. showed that CBT was very effective in reducing health anxiety in patients with PTSD and resulted in stable results. In addition, relaxation training and mindfulness exercises, often included in CBT, help patients better connect with their bodies and reduce hypersensitivity to physical symptoms. These techniques not only reduce health anxiety but also allow patients to have a more positive and balanced approach to their health. Cognitive behavioral therapy is often described as metacognitive monitoring of thoughts, emotions, perceptions, and feelings. This process shows that taking a conscious approach eliminates the need for ego performance in situations. It is thought that thoughts and emotions go up and down with time, and since emotional therapy requires acceptance of the individual's experience, there is no need to actively deal with them. Cognitive-behavioral therapy (CBT) is one of the effective treatment methods for improving PTSD symptoms, increasing psychological flexibility, and reducing health anxiety. Using techniques such as cognitive restructuring, gradual exposure, and coping skills training, this method enables patients to deal with maladaptive thoughts and emotions and improve their quality of life. The findings indicated that cognitive-behavioral therapy significantly improved psychological flexibility and reduced health anxiety in adults with PTSD ($P < 0.001$).

Conclusion: Based on the results, specialists working with PTSD patients are encouraged to consider using cognitive-behavioral therapy alongside other therapeutic approaches for treating these individuals.

Conflicts of interest: None

Funding: None

Cite this article as:

Sayadi A, Haghghat-Bayan N, Bidokhti A, Mohseni-Mahani A, Samian P, Pourmohammad-Ghochani K. The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Therapy on Psychological Flexibility and Health Anxiety in Patients with Post-Traumatic Stress Disorder. *Razi J Med Sci.* 2024;(02 Dec);31.82.

Copyright: ©2024 The Author(s); Published by Iran University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.en>).

***This work is published under CC BY-NC-SA 4.0 licence.**

مقدمه

PTSD از جمله اختلالات مزمن و ناتوان کننده روان پزشکی است که بر اساس پنجمین راهنمای آماری و تشخیصی اختلالات روانی جزء مجموعه تشخیصی اختلالات وابسته به استرس است که می تواند پس از مواجهه با یک رویداد آسیب زا ایجاد شود و با چهار خوشه از نشانه ها شامل: (۱) مزاحمت ها، (۲) اجتناب و بی احساسی، (۳) تغییرات منفی در شناخت و خلق و (۴) تغییرات برجسته در برانگیختگی و واکنش پذیری مشخص می شود (۱). پژوهش ها نشان داده اند که ۵۱ درصد جانبازان دچار PTSD هستند که شدت علائم آن از خفیف تا بسیار شدید متغیر است (۲). اضطراب بالینی تا دو سوم بیماران مزمن تنفسی را درگیر می کند و منجر به کاهش کیفیت زندگی و عملکرد جسمی می شود (۳). کرونا و ویروس که یک بیماری مزمن تنفسی همه گیر با میزان مرگ و میر بالا است، در ۲ درصد موارد منجر به مرگ بیمار می شود (۴). بررسی های اولیه نشان داده اند افراد مبتلا به بیماری های زمینه ای در معرض خطر بیشتری برای ایجاد عوارض و مرگ و میر ناشی از بیماری هستند که این خود می تواند عامل اضطراب برای این گونه افراد باشد (۵). استرس و اضطراب ناشی از حوادث می تواند سیستم ایمنی بدن را تضعیف کرده و آن ها را در برابر بیماری ها آسیب پذیر کند (۶). با توجه به این نکته که عملکرد ذاتی اضطراب محافظت از افراد در برابر عوامل تهدید کننده زندگی است در صورت ظهور بیماری های تهدید کننده جان انسان نگرانی در ارتباط با سلامتی ممکن است به صورت حالت های اضطرابی بروز نماید (۷). گرچه وجود احساس اضطراب در وضعیت زندگی فعلی بشر تا حدودی مطلوب بوده و اثرات مثبت و سودمند در پیشبرد اهداف زندگی افراد ایجاد می کند. ولی افزایش مدت و شدت اضطراب ممکن است به عملکرد طبیعی فرد آسیب رسانده و سلامت روحی و روانی شخص را تهدید نماید (۸). انعطاف پذیری شناختی را می توان به مهارت و توانایی انتخاب کردن بین دو موضوع یا دو فکر مختلف به طور همزمان دانست و منظور از انعطاف پذیری شناختی، توانایی تمییز دادن و تغییر راهبردهای شناختی بر اساس تغییر در فیدبک های محیطی است که نیاز به برنامه ریزی، جستجوی سازمان یافته و توانایی استفاده از فیدبک های محیطی برای تغییر آما به

شناختی می باشد (۹). انعطاف پذیری شناختی توانایی افراد در تعدیل روند شناخت برای روبه رو شدن با موقعیت های جدید و غیر قابل پیش بینی می باشد (۱۰). انعطاف پذیری شناختی همچنین به عنوان توانایی فرد در بازداری از یک پاسخ غالب اما ناکارآمد و نامناسب و توانایی دستیابی به پاسخ های جایگزین دور دست تر تعریف می شود، بنابراین تصور می شود که شامل دو زیر شاخه ی مهار موارد نامربوط و انتقال توجه و تمرکز به تکلیف یا آما به های ذهنی متفاوت باشد (۱۱).

در دیدگاه شناختی، اعتقاد بر این است که افکار ناکارآمد و منفی که در موقعیت های خاص یا در ارتباط با مشکلات خاصی به وقوع می پیوندند، منشأ و سواس محسوب می شوند (۱۲). یک الگوی شناختی پیشنهاد کردند که بر عواملی که منجر به برآورد ذهنی غیرواقعی بینانه از پیامدهای فاجعه آمیز می شود، تأکید دارند (۱۳). همچنین الگوی شناختی پیشنهادی سالکوویس متمرکز بر شناسایی و اصلاح ارزیابی های منفی افکار مداخله گر، اصلاح نگرش های مربوط به احساس مسئولیت، جلوگیری از خنثی سازی ناشی از ارزیابی متأثر از احساس مسئولیت و افزایش واجبه و کاهش رفتارهای اجتنابی است (۱۴). در آخرین صورت بندی شناختی، فرض بر این است که فرآیندهای شناختی آسیب زای ارزیابی شامل ادراک خطر و ارزیابی مسئولیت شخصی منجر به رفتارهای وسواسی خنثی کننده به دنبال وقوع افکار خواهد شد (۱۵). لذا هدف این پژوهش بررسی اثربخشی درمان شناختی رفتاری بر انعطاف پذیری روان شناختی و اضطراب سلامت در افراد مبتلا به استرس پس از سانحه بود.

روش کار

این مطالعه به روش نیمه تجربی با طرح پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری دو ماهه با گروه کنترل بود که در کمیسیون کد اخلاق دانشگاه آزاد واحد ساری با کد IR.IAU.SARI.REC.1403.362 به تصویب رسید. جامعه مورد نظر تمامی مادران مراجعه کننده به کلینیک تخصصی روانشناسی شهر تهران در سال ۱۴۰۳ بود. حجم نمونه مورد بررسی با مراجعه به جدول کوهن (Cohen) تعیین شد. به این طریق که در سطح اطمینان ۹۵ درصد، اندازه اثر ۰/۳۰ و توان آماری ۰/۸۳، برای هر

توسط روان شناس بالینی دریافت کردند. ابزار سنجش در این مطالعه شامل موارد زیر بود:

پرسشنامه استنادار انعطاف پذیری: این پرسشنامه را کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه انعطاف پذیری کنشی تهیه کردند. بررسی ویژگی های روان سنجی این مقیاس در شش گروه، جمعیت عمومی، مراجعه کنندگان به بخش مراقبت های اولیه، بیماران سرپایی روانپزشکی، بیماران با مشکل اختلال اضطراب فراگیر و دو گروه از بیماران استرس پس از سانحه انجام شده است. تهیه کنندگان این مقیاس بر این باورند که این پرسشنامه به خوبی قادر به تفکیک افراد تاب آور از غیر تاب آور در گروه های بالینی و غیر بالینی بوده و می تواند در موقعیت های پژوهشی و بالینی مورد استفاده قرار گیرد. پرسشنامه انعطاف پذیری کونور و دیویدسون ۲۵ عبارت دارد که در یک مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره گذاری می شود. این آزمون دارای ۵ عامل: تصور شایستگی فردی، اعتماد به غرایز فردی، تحمل عاطفه منفی، پذیرش مثبت تغییر و روابط ایمن، کنترل و تأثیرات معنوی است. در پژوهش حاضر، برای تعیین پایایی پرسشنامه انعطاف پذیری کنشی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که برای کل پرسشنامه برابر ۰/۸۷ به دست آمده است.

پرسشنامه اضطراب سلامت: برای سنجش اضطراب سلامت از فرم کوتاه پرسشنامه اضطراب سلامت که توسط سالوکسیس و وارویک در سال ۲۰۰۲ طراحی شده است، استفاده شد. این پرسشنامه مشتمل بر ۱۸ سؤال است و در رابطه با هریک از عبارات مذکور، چهار گزینه مطرح شده است و عبارتی را که به بهترین وجه و وضعیت فرد را در طی شش ماه گذشته توصیف می کند، انتخاب می نماید. به هنگام نمر گذاری به گزینه های مطرح شده نمرهای بین ۰ تا ۳ تعلق می گیرد ۱۴ سؤال اول مربوط به عامل احتمال ابتلای به بیماری است و بخش اصلی پرسشنامه است و ۴ سؤال آخر پرسشنامه مربوط به عامل پیامدهای منفی ابتلای به بیماری است. دامنه نمرات این آزمون بین صفر تا ۵۴

گروه ۱۲ نفر تعیین شد. اما از آن جایی که احتمال ریزش برخی نمونه ها وجود داشت و همچنین در جهت تعمیم پذیری بیشتر نتایج، حجم نمونه در هر گروه ۱۵ نفر تعیین شد. در مرحله اول به شیوه نمونه گیری در دسترس ۳۰ نفر انتخاب و این ۳۰ نفر در گام دوم به صورت تصادفی ساده (به شیوه قرعه کشی) در گروه آزمایش (۱۵ نفر) و یک گروه کنترل (۱۵ نفر) جایگزین شدند.

ملاک های ورود به مطالعه شامل: رضایت کامل جهت شرکت در جلسات درمانی، نداشتن بیماری دیگری (با سؤال کردن از افراد شرکت کننده در پژوهش)، تحصیلات حداقل در سطح راهنمایی و بالاتر، عدم مصرف داروهای اعصاب و روان (مانند فلوکستین و سرتالین)، عدم دریافت خدمات روان شناختی (مانند درمان افسردگی) در سه ماه بود. ملاک های خروج از مطالعه شامل غیبت بیشتر از دو جلسه، شرکت همزمان در سایر کارگاه های آموزشی روان شناختی و انصراف از ادامه همکاری بود. رضایت آگاهانه، توجیه مشارکت کنندگان در مورد روش و هدف انجام پژوهش، رعایت اصل رازداری و محرمانه نگه داشتن اطلاعات به دست آمده، آزادی مشارکت کنندگان در ترک مطالعه از جمله اصول اخلاقی رعایت شده در این مطالعه بوده است. برای جمع آوری داده ها علاوه بر فرم اطلاعات جمعیت شناختی (شامل: سن، جنسیت، سطح تحصیلات و وضعیت تأهل) از پرسشنامه های خودگزارشی اضطراب سلامت و انعطاف پذیری شناختی در ۳ مرحله پیش آزمون (قبل از آموزش)، پس آزمون (بعد از آموزش) و پی گیری (۲ ماه بعد از اتمام آموزش) استفاده گردید. نمونه گیری در بهمن ۱۴۰۲ انجام و مداخله از فروردین ۱۴۰۳ شروع و تا آخر خرداد ماه ادامه داشت و تا اواخر شهریور ماه دوره پی گیری نیز انجام گرفت. شرکت کنندگان در پژوهش ریزش نداشتند و آموزش ها به صورت رایگان ارائه شد لازم به ذکر است به این افراد اطلاع رسانی شد که هر زمان تمایل داشتند می توانند از این مطالعه خارج شده و اقدام به دریافت خدمات روان شناختی کنند. بعد از خاتمه مطالعه، آزمودنی های گروه کنترل به طور رایگان خدمات روان شناختی رایگان

میانگین و انحراف معیار سنی گروه آزمایش و کنترل به ترتیب $3/92 \pm 43/40$ و $4/49 \pm 44/07$ سال بود ($P=0/669$). نتایج آزمون t دو نمونه مستقل در مورد سن و آزمون دقیق فیشر در خصوص جنسیت، سطح تحصیلات و وضعیت تأهل نشان داد که بین گروه آزمایش و کنترل تفاوت آماری معنی داری وجود ندارد ($P>0/05$). در راستای بررسی و توصیف داده‌های به

است که نمرات بالاتر بیانگر اضطراب بیشتر است. این پرسش‌نامه دارای سه عامل به نام ابتلا به بیماری، پیامدهای بیماری و نگرانی کلی سلامتی می‌باشد. در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کربنباخ $0/76$ به دست آمد. درمان شناختی رفتاری برای وسواس فکری عملی در ۸ جلسه انجام شد که شرح جلسات در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱- محتوای جلسات درمان شناختی رفتاری برای وسواس فکری عملی

جلسه	محتوا	تکالیف
۱	خوش آمدگویی، ایجاد انگیزه، مرور ساختار جلسات و قوانین، معرفی مشکل، بررسی علائم و تاریخچه، اشاره به عادی بودن اختلال و امکان بهبود در کوتاه مدت، تمرین‌هایی برای تنش زدایی، ارائه جزوه‌های آموزشی.	مشخص کردن اهداف خود از شرکت در طرح پژوهشی توسط درمان‌جویان.
۲	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل اقدامات شناختی: تعلیم شناسایی افکار خودکار، با استفاده از موقعیت اجتماعی اخیر. اقدامات رفتاری: ارزیابی نیاز به آموزش آرامش، شروع آموزش پیشرونده تئورامی.	داوم خودکنترلی موقعیتهای اجتناب شده و رفتارهای امن، شروع ثبت افکار خودکار و تمرین آرامش.
۳	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل اقدامات شناختی: آموزش طبقه بندی افکار خودکار منفی، ارزیابی مدارک و پاسخ منطقی، شناسایی الگوهای پردازش پیش و پس از رویداد و معرفی آزمایشات رفتاری. اقدامات رفتاری: کمک به درمان‌جویان جهت ایجاد مراتبی برای مواجهه و اولین برنامه مواجهه، ارزیابی کمبود مهارت‌های اجتماعی و مباحثه منطقی برای آموزش	دنبال کردن درمان‌جویان با استفاده از ثبت افکار، تمرین تمرکز و توجه در موقعیت‌های اجتماعی، تمرین اصلاح پردازش پیش و پس از رویداد.
۴	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل اقدامات شناختی: بدست آوردن افکار خودکار پیش، طی و پس از مواجهه، و تمرین پاسخ منطقی توجه به تغییرات در حالت مراجع طی جلسات، بدست آوردن افکار خودکار، و مشاخره، معرفی مفاهیم فرضیات ناسازگار و طرحواره‌های ناکارآمد. اقدامات رفتاری: شروع مواجهه، حرکت به بالای مراتب مواجهه، برنامه ریزی و مباحثه خودهدایتی در مواجهه محیط طبیعی، شناسایی رفتارهای امن، تداوم با آموزش مهارت‌های اجتماعی از طریق مدلسازی و ایفای نقش.	گوش دادن به نوارهای مواجهه قابل تصور، تعامل در خودهدایتی در مواجهه محیط طبیعی، از قلم انداختن رفتارهای امن، تمرین کاربرد خودهدایتی مهارت‌های شناختی پیش و پس از مواجهه، تداوم تمرین اهداف اجتماعی درمان‌جویان.
۵	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل اقدامات شناختی: تداوم شناسایی و چالش افکار خودکار، تداوم آزمایشات رفتاری، شناسایی و چالش فرضیات و طرحواره‌های مرکزی. اقدامات رفتاری: تداوم مواجهه‌ها، حرکت رو به بالای مراتب.	گوش دادن به نوارهای مواجهه قابل تصور، تمرین کاربرد خودهدایتی مهارت‌های شناختی پیش و پس از مواجهه.
۶	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل اقدامات شناختی: تداوم تمرکز بر فرضیات و طرحواره‌ها، مباحثه درباره مشکلات آتی و روش‌های مقابله با آنها. اقدامات رفتاری: تکمیل مراتب مواجهه، طراحی خودمواجهه‌های مراجع، بررسی تکنیک‌هایی که در آن مراجع مفید یافت شده است.	در جستجوی فرصت‌هایی برای مضطرب بودن درمان‌جویان و استفاده از آنها برای مواجهه آتی، تشویق تمرین تداوم یافته تمامی مهارت‌ها
۷	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل بحث درباره تأثیر به کارگیری درمان‌های انجام شده در زندگی شخصی و اجتماعی درمان‌جویان، بررسی تغییرات سازنده‌ای که در طول جلسات درمانی اتفاق افتاده است، برجسته سازی موفقیت‌های درمان‌جویان، بحث در مورد چگونگی تثبیت تغییرات ایجاد شده	یادداشت نکات مثبت و منفی درمانگر، روش آموزشی و طرح پژوهشی.
۸	ارزیابی تکالیف و مرور جلسه قبل ارائه خلاصه‌ای از جلسات درمانی و مرور کلی مهارت‌های آموزش داده شده، آمادگی برای مشکلات آتی، بحث درباره نکات مثبت و نقطه ضعف‌های درمانگر و طرح درمانی و دریافت بازخورد از درمان‌جویان، اجرای پس‌آزمون و اتمام جلسات درمانی.	

دست آمده از نمونه‌های مورد مطالعه، آماره‌های توصیفی (میانگین و انحراف معیار) مربوط به متغیرهای پژوهش در گروه‌های مورد مطالعه در مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پی‌گیری در جداول ۲ گزارش گردیده است.

مطابق جدول ۳، شاخص‌های توصیفی دو گروه در مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پی‌گیری ارائه

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ استفاده شد. روش آماری مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، آنالیز واریانس دوطرفه با اندازه‌گیری‌های مکرر بود. سطح معناداری در آزمون‌ها $0/05$ در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

۶

ارزیابی برابری ماتریس‌های کوواریانس از آزمون Box's M استفاده شد، طبق نتایج برای متغیرهای انعطاف‌پذیری شناختی ($F=1/572$, Box's M=3/051)، و اضطراب سلامت ($F=3/179$, Box's M=4/179)، $P=0/514$ ، و برقرار بود. نتایج آزمون

گردید. همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، میانگین نمرات گروه آزمایش از پیش‌آزمون تا پی‌گیری بهبود یافته است. این بهبودی در متغیر انعطاف‌پذیری شناختی افزایش و اضطراب سلامت با کاهش میانگین نمره روبرو بوده است که نشان از تأثیر مداخله شناختی

جدول ۲- برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مورد مطالعه

متغیرها	مؤلفه‌ها	آزمایش (n=15) تعداد (درصد)	کنترل (n=15) تعداد (درصد)	مقدار P
جنسیت	مرد	۱۳ (۸۶/۶۷)	۱۳ (۸۶/۶۷)	۱
	زن	۲ (۱۳/۳۳)	۲ (۱۳/۳۳)	
سطح تحصیلات	دیپلم	۳ (۲۰)	۲ (۱۳/۳۳)	۰/۵۲۲
	کارشناسی	۱۲ (۸۰)	۱۳ (۸۶/۶۷)	
وضعیت تأهل	مجرد	۳ (۲۰)	۱ (۶/۶۶)	۰/۵۶۹
	متاهل	۱۲ (۸۰)	۱۴ (۹۳/۳۴)	

آزمون دقیق فیشر، $P < 0/05$ اختلاف معنی‌دار

جدول ۳- شاخص‌های توصیفی در بیماران PTSD

متغیرها	گروه	پیش‌آزمون انحراف معیار \pm میانگین	پس‌آزمون انحراف معیار \pm میانگین	پی‌گیری انحراف معیار \pm میانگین	حداقل	حداکثر
انعطاف‌پذیری	آزمایش	۳/۶۷ \pm ۴۴/۵۶	۳/۷۰ \pm ۷۵/۴۰	۳/۷۰ \pm ۷۵/۴۰	۱۹	۳۲
شناختی	کنترل	۲/۱۶ \pm ۴۵/۸۰	۳/۳۸ \pm ۴۶/۴۸	۳/۱۹ \pm ۴۶/۱۲	۱۵	۳۰
اضطراب سلامت	آزمایش	۳/۶۷ \pm ۷۰/۵۶	۳/۷۰ \pm ۳۲/۴۰	۳/۷۰ \pm ۳۲/۴۰	۷۸	۹۷
	کنترل	۲/۱۶ \pm ۴۵/۸۰	۳/۳۸ \pm ۴۶/۴۸	۳/۱۹ \pm ۴۶/۱۲	۸۴	۱۰۳

بین‌گروهی حاکی از آن بود که تفاوت میان گروه آزمایش و کنترل از نظر میانگین انعطاف‌پذیری شناختی ($P=0/008$)، و اضطراب سلامت ($P=0/024$) معنی‌دار است. نتایج آزمون درون‌گروهی (دوره) حاکی از آن است که تفاوت میان میانگین انعطاف‌پذیری شناختی ($P < 0/001$) و اضطراب سلامت ($P < 0/001$) معنادار است. به عبارت دیگر، تفاوت بین میانگین نمرات ابعاد انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری در کل نمونه پژوهش به ترتیب برابر با ۷۸ درصد بوده و معنی‌دار است. همچنین، نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که اثر تعاملی گروه و زمان بر متغیرهای، انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت معنی‌دار است ($P < 0/001$) که نشان دهنده تأثیر مداخله بر افزایش میانگین نمرات متغیرهای انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت در

رفتاری بر متغیرهای مطرح شده دارد، در حالی که در گروه کنترل تغییر چندانی رخ نداده است. برای تحلیل داده‌ها و بررسی فرضیه‌های انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت از تحلیل واریانس دوطرفه با اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد. قبل از انجام آنالیز واریانس دوطرفه با اندازه‌گیری‌های مکرر، مفروضه‌های آن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نشان داد که مقادیر توزیع داده‌ها در سطح اطمینان ۹۵ درصد نرمال است ($P > 0/05$). نتایج آزمون لوین بیشتر از ۰/۰۵ به دست آمد و فرض همگنی واریانس‌های دو گروه محقق گردید. فرض کرویت موخلی نشان داد که پیش‌فرض کرویت در داده‌ها برای هر مؤلفه انعطاف‌پذیری شناختی ($P=0/358$, $\chi^2=3/56$)، اضطراب سلامت ($P=0/055$, $\chi^2=16/05$) برقرار بود. لذا از آزمون Sphericity assumed استفاده شد. برای

جدول ۴- نتایج آنالیز واریانس دوطرفه با اندازه‌گیری‌های مکرر در تبیین اثر متغیر مستقل بر انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	مقدار P	اندازه اثر
انعطاف	گروه	۲۰۵/۵۸۹	۱	۲۰۵/۵۸۹	۴/۶۸۸	۰/۰۳۳	۰/۳۷
پذیری	دوره	۹۶/۵۷۲	۲	۴۸/۲۸۶	۲۴/۴۱۶	< ۰/۰۰۱	۰/۶۷
شناختی	گروه*دوره	۱۲۰/۰۰۱	۲	۶۰/۰۰۰	۳۰/۸۸۸	< ۰/۰۰۱	۰/۷۱
اضطراب	گروه	۹۸/۸۲۲	۱	۹۸/۸۲۲	۱۵/۷۰۳	۰/۰۲۴	۰/۲۰۴
سلامت	دوره	۹۲/۸۲۲	۲	۴۶/۴۱۱	۳۶/۹۹۷	< ۰/۰۰۱	۰/۷۸۵
	گروه*دوره	۱۳۲/۰۲۲	۲	۶۶/۰۱۱	۱۸/۲۰۶	< ۰/۰۰۱	۰/۶۵۳

دارند (۲). در مان شناختی-رفتاری با هدف تغییر باورهای منفی و تقویت پذیرش، به افزایش انعطاف‌پذیری روان‌شناختی کمک می‌کند. مطالعات نشان داده‌اند که CBT می‌تواند به طور قابل توجهی علائم PTSD را کاهش دهد و الگوهای فکری انعطاف‌پذیرتر را جایگزین الگوهای ناکارآمد کند (۶). به عنوان مثال، تحقیق انجام‌شده توسط فانگ (Fang) و همکاران (۲۰۲۲) نشان داد که درمان شناختی رفتاری با استفاده از بازسازی شناختی و مواجهه تدریجی، انعطاف‌پذیری روان‌شناختی را افزایش می‌دهد و به بیماران کمک می‌کند تا رویدادهای تروماتیک را با دیدگاه‌های منطقی‌تر پردازش کنند (۵). یکی از مکانیسم‌های کلیدی درمان شناختی رفتاری در این زمینه، آموزش بیماران برای شناسایی و چالش با باورهای غیرمنطقی است. این فرآیند نه تنها به کاهش علائم PTSD کمک می‌کند، بلکه به افراد اجازه می‌دهد تا مهارت‌های حل مسئله را تقویت کنند و در برابر موقعیت‌های استرس‌زا پاسخ‌های انعطاف‌پذیرتری نشان دهند (۱۳).

اضطراب سلامت یکی از پیامدهای شایع PTSD است که می‌تواند کیفیت زندگی بیماران را به شدت کاهش دهد. بیماران مبتلا به اضطراب سلامت، اغلب علائم جسمانی جزئی را به اشتباه نشانه‌ای از بیماری‌های جدی تفسیر می‌کنند (۱۱). درمان شناختی رفتاری به کاهش این اضطراب از طریق اصلاح افکار ناکارآمد و ارائه مهارت‌های مدیریت استرس کمک می‌کند. به طور خاص، تکنیک‌هایی مانند بازسازی شناختی و مواجهه با افکار اضطراب‌آور در درمان شناختی رفتاری، بیماران را قادر می‌سازد تا تفسیرهای منطقی‌تری از علائم جسمانی داشته باشند (۵). به عنوان مثال، مطالعه‌ای که

مراحل پس از آزمون و پیگیری در گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل است. اندازه اثر یا میزان تأثیر منابع تغییر بین گروهی، درون گروهی (زمان) و اثر تعاملی برای متغیر انعطاف‌پذیری شناختی ۷۷ درصد است که به این معنا است که ۷۷ درصد از تغییرات نمره انعطاف‌پذیری شناختی از طریق اثرات بین گروهی، درون گروهی و تعاملی قابل تبیین است. اندازه اثر یا میزان تأثیر منابع تغییر بین گروهی، درون گروهی (زمان) و اثر تعاملی برای متغیرهای انعطاف‌پذیری شناختی به ترتیب ۷۱ درصد است که به این معنا است که ۷۱ درصد از تغییرات نمرات انعطاف‌پذیری شناختی از طریق اثرات بین گروهی، درون گروهی و تعاملی قابل تبیین است.

بحث

این مطالعه با هدف تعیین اثربخشی درمان شناختی رفتاری بر انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت در افراد مبتلا به PTSD انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که طرحواره درمانی به بهبودی انعطاف‌پذیری شناختی و اضطراب سلامت افراد مبتلا به PTSD شده است. نتایج حاضر هم‌سو با نتایج مطالعات گوور (Gur) (۲۰۲۳) (۲) و آپولیناریو هاگن (Apolinário-Hagen) و همکاران (۲۰۲۰) (۱۵) می‌باشد.

انعطاف‌پذیری روان‌شناختی به معنای توانایی فرد برای پذیرش افکار و هیجانات منفی و استفاده از راهبردهای سازگارانه برای مدیریت استرس است. این ویژگی در بیماران مبتلا به PTSD به شدت آسیب می‌بیند، زیرا آن‌ها تمایل به اجتناب از محرک‌های استرس‌زا و استفاده از مکانیسم‌های ناسازگار مانند سرکوب افکار

همراه است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، نیاز به درمانگران مجرب و آموزش دیده است. مطالعات نشان داده‌اند که کیفیت اجرای درمان شناختی رفتاری تأثیر مستقیمی بر نتایج درمان دارد. این مسئله به ویژه در مناطق روستایی یا کشورهای در حال توسعه، که دسترسی به متخصصان محدود است، مشکل ساز می‌شود. همچنین، تفاوت‌های فردی در پاسخ به درمان شناختی رفتاری باید مورد توجه قرار گیرد. به عنوان مثال، بیمارانی که به شدت درگیر علائم PTSD هستند یا سابقه طولانی مدت از بیماری‌های روانی دیگر دارند، ممکن است به مداخلات بیشتری نیاز داشته باشند. علاوه بر این، انگیزه پایین برخی از بیماران برای مشارکت در جلسات یا انجام تکالیف خانگی درمان شناختی رفتاری می‌تواند بر اثربخشی درمان تأثیر منفی بگذارد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان از آزمودنی‌های گرامی که در این پژوهش شرکت کردند و نیز از زحمات تمام کسانی که در به ثمر رسیدن این پژوهش کمک نمودند، تشکر و سپاس‌گزاری می‌کنند.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که درمان شناختی- رفتاری یکی از روش‌های درمانی مؤثر برای بهبود علائم PTSD، افزایش انعطاف‌پذیری روانشناختی و کاهش اضطراب سلامت است. این روش با استفاده از تکنیک‌هایی مانند بازسازی شناختی، مواجهه تدریجی، و آموزش مهارت‌های مقابله‌ای، بیماران را قادر می‌سازد تا با تفکرات و هیجانات ناسازگارانه مقابله کنند و کیفیت زندگی خود را بهبود بخشند.

ملاحظات اخلاقی

مقاله حاضر زیر نظر کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری و با کد اخلاقی به شناسه IR.IAU.SARI.REC.1403.362 انجام گرفته است.

مشارکت نویسندگان

نازنین حقیقت بیان نگارش مقاله و علی صیادی ویراستاری مقاله را برعهده داشتند و عاطفه بیدختی و

توسط النیادی (Alneyadi) و همکاران (۲۰۲۱) انجام شد، نشان داد که درمان شناختی رفتاری در کاهش اضطراب سلامت در بیماران مبتلا به PTSD بسیار مؤثر است و نتایج پایداری را در پی دارد (۹). علاوه بر این، آموزش آرام‌سازی و تمرین‌های ذهن‌آگاهی که اغلب در درمان شناختی رفتاری گنجانده می‌شود، به بیماران کمک می‌کند تا ارتباط بهتری با بدن خود برقرار کنند و حساسیت بیش از حد به علائم جسمانی را کاهش دهند. این تکنیک‌ها نه تنها اضطراب سلامت را کاهش می‌دهند، بلکه به بیماران اجازه می‌دهند تا رویکردی مثبت‌تر و متعادل‌تر به سلامتی خود داشته باشند (۱۵). درمان شناختی رفتاری اغلب به عنوان نظارت فراشناختی بر افکار، هیجانات، ادراکات و احساسات توصیف می‌شود. این فرآیند نشان می‌دهد که اتخاذ رویکردی آگاهانه، نیاز به عملکرد ایگو موقعیت‌ها را از بین می‌برد. تصور می‌شود که افکار و هیجانات با گذشت زمان بالا و پایین می‌روند و از آنجایی که درمان هیجان مدارم ستلزم پذیرش تجربه فرد است، نیازی به برخورد فعال با آن‌ها نیست (۴). با این حال، برای بهره‌برداری بهتر از این درمان، لازم است به محدودیت‌های آن توجه شود. فراهم کردن دسترسی گسترده‌تر به درمانگران متخصص، ارائه برنامه‌های آموزشی برای افزایش آگاهی بیماران، و توسعه روش‌های تلفیقی که درمان شناختی رفتاری را با سایر مداخلات درمانی ترکیب می‌کنند، می‌تواند به افزایش اثربخشی و کارایی این درمان کمک کند (۱۳).

پیشنهادات

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده بر بررسی مکانیسم‌های دقیق درمان شناختی رفتاری در تغییر انعطاف‌پذیری روانشناختی و کاهش اضطراب سلامت تمرکز کنند. همچنین، مطالعه بر روی نمونه‌های متنوع‌تر و بررسی تأثیرات طولانی‌مدت این روش درمانی می‌تواند به درک عمیق‌تری از فواید و محدودیت‌های آن کمک کند.

محدودیت‌ها

گرچه درمان شناختی رفتاری یکی از مداخلات مؤثر برای PTSD محسوب می‌شود، اجرای آن با چالش‌هایی

JH, Pietrzak RH. Post-traumatic Stress Disorder. *Med Clin North Am.* 2023;107(1):85-99.

15. Apolinário-Hagen J, Driège M, Fritsche L. Cognitive Behavioral Therapy, Mindfulness-Based Cognitive Therapy and Acceptance Commitment Therapy for Anxiety Disorders: Integrating Traditional with Digital Treatment Approaches. *Adv Exp Med Biol.* 2020;1191:291-329.

امیر محسنی ماهانی داده‌ها را تجزیه، تحلیل و پویا سمعیان و کامران پورمحمدقوچانی آن را تفسیر کردند.

References

1. Tolin DF, Lord KA, Knowles KA. Cognitive-Behavioral Therapy Enhancement Strategies. *Psychiatr Clin North Am.* 2024;47(2):355-365.

2. Gur A, Reich A. Psychological flexibility of parents of children with disabilities: A systematic literature review. *Res Dev Disabil.* 2023;136:104490.

3. Coyne LW, Gould ER, Grimaldi M, Wilson KG, Baffuto G, Biglan A. First Things First: Parent Psychological Flexibility and Self-Compassion During COVID-19. *Behav Anal Pract.* 2020;14(4):1092-1098.

4. Cherry KM, Hoeven EV, Patterson TS, Lumley MN. Defining and measuring "psychological flexibility": A narrative scoping review of diverse flexibility and rigidity constructs and perspectives. *Clin Psychol Rev.* 2021;84:101973.

5. Fang S, Ding D. Which outcome variables are associated with psychological inflexibility/flexibility for chronic pain patients? A three level meta-analysis. *Front Psychol.* 2022;13:1069748.

6. Sevier-Guy LJ, Ferreira N, Somerville C, Gillanders D. Psychological flexibility and fear of recurrence in prostate cancer. *Eur J Cancer Care (Engl).* 2021;30(6):e13483.

7. Browne A, Stafford O, Berry A, Murphy E, Taylor LK, Shevlin M, et al. Psychological Flexibility Mediates Wellbeing for People with Adverse Childhood Experiences during COVID-19. *J Clin Med.* 2022;11(2):377.

8. Guerrini Usubini A, Varallo G, Granese V, Cattivelli R, Consoli S, Bastoni I, et al. The Impact of Psychological Flexibility on Psychological Well-Being in Adults With Obesity. *Front Psychol.* 2021;12:636933.

9. Alneyadi M, Drissi N, Almeqbaali M, Ouhbi S. Biofeedback-Based Connected Mental Health Interventions for Anxiety: Systematic Literature Review. *JMIR Mhealth Uhealth.* 2021;9(4):e26038.

10. Treatment and Management of Mental Health Conditions During Pregnancy and Postpartum: ACOG Clinical Practice Guideline No. 5. *Obstet Gynecol.* 2023;141(6):1262-1288.

11. Kandola A, Stubbs B. Exercise and Anxiety. *Adv Exp Med Biol.* 2020;1228:345-352.

12. Weigle PE, Shafi RMA. Social Media and Youth Mental Health. *Curr Psychiatry Rep.* 2024;26(1):1-8.

13. Maercker A, Cloitre M, Bachem R, Schlumpf YR, Khoury B, Hitchcock C, Bohus M. Complex post-traumatic stress disorder. *Lancet.* 2022;400(10345):60-72.

14. Merians AN, Spiller T, Harpaz-Rotem I, Krystal

۱۰